

Tanulmány-kötet a debreceni kiálltáshoz

Kass János kiálltása. Debrecen, 1977. október 4. Fotók: Vencselley Isrván

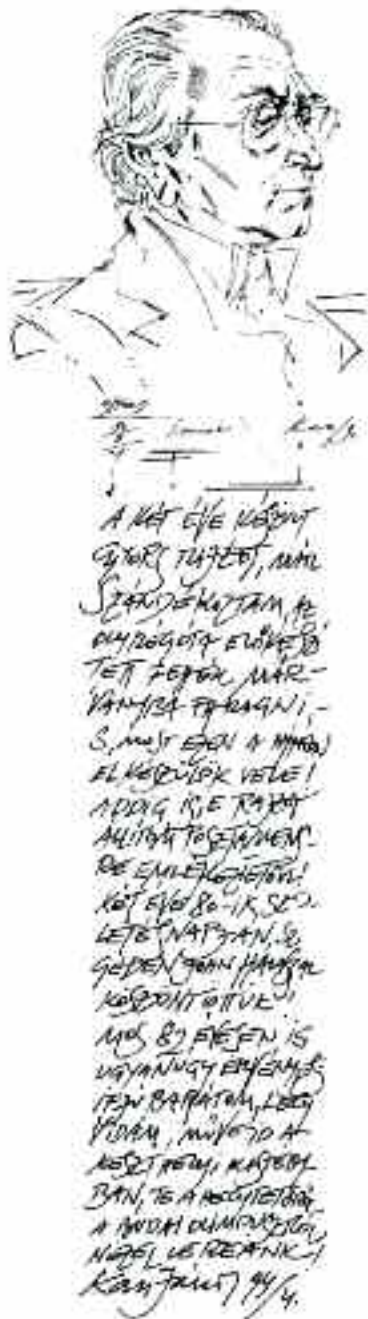
Molnár László kiállításának megnyitója. Debrecen, Déri Múzeum, 1978. április 28.

Kass János

GONDOLATOK A KÖNYVILLUSZTRÁCIÓRÓL

A 18. század közepén (pontosabban 1768-ban) Cook kapitány felfedezőújtára magával vitt egy ifjú botanikust, Joseph Banks-et és egy rajzoló, Sydney Parkinsont, aki több mint hétszáz ragyogó rézmet-szetet készített hosszú útja során. Ma is rejtély, akkor miért nem publikálták ezeket a gyönyörű lapokat. Most egy angol folyóirat arról számol be, hogy számos bibliofil kiadásban megjelentették a rendkívüli műgonddal, különleges papíron, a művész által megadott instrukciók alapján kinyomott műveket. A trópusi növényekről készült metszetek hallatlan frissességgel, elevenséggel hoznak hírt a trópusi világról. Egyben képet adnak egy ritka képességű művész tüneményes tehetségéről, átélő képességéről, türelméről. Az élmény elementáris! A folyóiratban közölt reprodukciók bemutatják a lemezeket, az újranyomtatás rendkívüli precizitását, gondosságát, az alkotó szándékához való hűségét. Az eredmény: színekben gazdag, kristálytisza és pontos, lehetőszerű finom tónusok, gazdag részletek. Hatalmas élmény. A közel háromszáz éve megmetszett rézlemezek páratlan frissességgel adják vissza a művész közvetlen élményét. Profán hasonlattal: akár a mélyhűtött gyümölcs, és szinte testközelben érezzük magát a művészt is. A hatás hasonló az egyiptomi sírkamrák megnyitásához, ahol a műveket és a szándékot egyszerre érezzük azonosnak. Itt viszont nem névtelen a mester, aki huszonhárom évesen indult el Ausztrália felé. Íme egy távoli csillagról térben és időben messziről elindult fény sugar, szupernóva-villanás. Az energiaforrás már régen megszűnt létezni. A haszonélvezők mi vagyunk. Az impulzus a mi létünket gazdagítja. Felmerül a kérdés: ki profitál a műből? Az alkotó? Az utókor? Mi készíttet egy művészt arra, hogy a publikálás legkisebb reménye nélkül is hatalmas vállalkozásba fogjon egy hajó fedélzetén, párában és hőségben, majd az elviselt fizikai megpróbáltatások következtében még útközben meghaljon.

Egy másik példa – a Magyar Helikon gondozásában megjelent *Török miniatúrák* – épp a fenti történet ellenkezőjét bizonyítja. Ezek a miniatúrák aktuális híradások a magyarországi hadjáratokról, a nagy Szulejmán tetteit örökölik meg – gúzsba kötve, a kötelező kánon szerint, mely megköti a miniatúrafestő kezét. Mégis az elementáris közlési vágy és tehetség, ami sarkallja a művészt, remekműveket teremt, és tüneményes színekkel, részletekben tobzódva, gazdagon illusztrálja azt a történelmi eseménysorozatot, amit mi a magunk szemével tragikusnak látunk. Legyőzöttnek lenni nem öröm, de az idő összemossa a két nézetet. Gyönyörködünk a győzelmes török sereg diadalútját, hódítását ábrázoló mesteri képekben, megfeledkezve arról, hogy mi voltunk a vesztesek. A lapok részletesen ábrázolják a várfalakról a Dunába hajgált magyar vitézeket, a lánca fűzött rabokat, a levágott fejek piramisait, a győzelmes török sereg diadalútját, Szulejmán Szigetvár alatti halálát, ennek eltitkolását. A 20. században is megirigyelhető konspirációval hazacsempészett, kirúszozott tetemét szállító díszmenet útját követhetjük figyelemmel. Remek kompozíció, síkban ábrázolt perspektíva, tragikus háttér, de mindent feledve élvezzük ezt a híradószerű képsort. Valójában a maga idejében híradó volt, a telexgépeken közölt hírekhez hasonló rövid szövegek ragyogó illusztrációja. Illusztráció? Híradás a korról? Ismét egy kérdés: ma a televízió korában élünk, s mi szükség van az illusztrációra? Kezembem tartok egy könyvet, fenn északon, Skócia legfelső csücskén, egy kilométernél kisebb szigeten mindössze egyetlen család él, a hajókat irányító világítótoronyt kezelik. Erről a szigetről, madár- és növényvilágáról ad hírt egy fiatal művész, aki éveket töltött ott – nem turistaként, hiszen a sziget érdektelen a turisták számára. Ez nem Galapagos, itt zavartalanul él ma is az ősi jégkorszakot követő vegetáció, békés ökológiai egyensúlyban madarak, rákok, apró emlősök, fókák. Nem vadásszák őket.

Szoborterv Szántó Tibor 80. születésnapjára

Sem füst, sem benzingőz nem fertőzte még meg a környezetet. Kőztudott: az elmúlt ötven év többet tisztított el az evolúció során létrejött fajokból, mint az ezt megelőző évszázadok, évezredek!

Ezek az illusztrációk tökéletes rajzokkal és akvarellekkel, abszolút pontossággal beszámolnak minden kis részletről. Rögzítik a kis sziget vándorait, őslakóit, s arról szólnak, hogy a kíméletlen civilizációtól véletlenül, szerencsére megkímélt kis terület milyen gazdag, színes, sokrétű. A tudósoknak is képet adnak a jelenlegi helyzetről, hiszen az egyik madárrajzon feltűnik egy kis piros jel, amivel a vándorlás során valahol megjelölték, s azután útjára bocsátották az állatot. Gyönyörű kiadásban megjelent fontos híradás! Remény!

A rajzoló eufóriája sugárik a rajzokból. Éveket töltött ezzel a munkával, magányban és csöndben, ha csöndnek nevezhetjük a sok madár állandó mozgását, kiáltozását, az örökösen fújó szél hangját, a hullámok csapkodását a sziklafalon. Mi adta az értelmét, mi inspirálta a művészt egy ilyen látványosan nem látványos munkára? A közlésvágy vagy a menekülés a neonfényes, otromba civilizációból? Védekezés, üzenet a jövőnek?

Nem lényeges! A lényeg a lét kimeríthetetlen változatossága, millió fénytörése s a szándék, ami már megvolt a lét hajnalán is, mert szénnel és korommal a vadászó ember rögzítette a bölényt, a mamutot. Szüksége volt a leképezett jelekre, melyek magát a létet is jelentették, talán a húst, amit majd meg fog enni, vagy a jövőt, amit csak ösztönösen értett!

De folytathatjuk a sort, mi inspirálta Picassót Ovidius-illusztrációk megrajzolására, Gustav Dore-t és Szalayt a *Don Quijote-sorozatra*? Dürer miért metszette fába az *Apokalipszis Négy Lovasát*, vagy Buday György Székely népballadái mitől születtek meg? Rembrandt és Chagall után miért van szükség újabb *Biblia-lapokra*? Zichy Mihály *Az ember tragédiája* miért fontos nekünk? A gyerekek miért firkálnak a falakra, s mi kényszeríti fontos közlésre a graffitik spontán rajzolóját? William Morris mescalin-álmai. Weöres és Cocteau firkái, vonalrajzai. Tandori levélynomatai, Hockney Andersen meséi. Albin Brunovsky szlovák legendái. Hincz *Nyársforgatója*.

Dubout *Pajzán Históriaja*. Kozma Lajos és Kner Imre együttműködése. Matisse tiszta színei. Maillol *Sapphoja*. Konecni *Bánk bánja*. Szász *Villon-rajzai*. Paul Flora drótkatedrálisa. Cranach *Szent Kristófja*. Alois Mucha frivol dámái. Hokusai *Tengeri vihar*. Ismeretlen miniátorok remekművei. Henri Toulouse-Lautrec litográfiái. Sendac karmos gyermekillusztációi. Oldenburg és Segal. Emil Nolde és Willy Baumeister. Braque *Apollinaire-illusztációja* vagy Josef Beuys kietlen jégsivataga. Akár a természet megszámlálhatatlan verziója, végtelen variációja. Mi készíti a madarakat tolluk szivárványszínének csillogására? A védekezés, a túlélés, a fajfenntartás, a pázás hívőjele? A feltűnés vagy az eltűnés? Ez is, az is! Mi készíti a gazdagon tenyésző műfajt újra és újra új művek létrehozására, illusztrálására. A megbízók, a kiadók, a feladat? Mi inspirál újabb és újabb *Biblia-variációk*, értelmezések alkotására Chagall, Rembrandt után ismét? Mi ad értelmet telerajzolni-festeni a fehér lapokat, majd kinyomtatni száz vagy százezer példányban?

Talán egy lehetséges válasz: a sokszínű természet is önmagát reprodukálja a jövőért. A lét gazdagsága teszi elviselhetővé a létet!

Más szemmel látta a világot a papiruszra pingáló egyiptomi írnok. Másképpen ad hírt a kolostori magányban munkálkodó középkori miniátor, transzcendens ihlettől

vezélve. Más képe van a szárguldó, türelmetlen 20. századi vándorló embernek az elshano tájról. Az űrhajósok közül is többen rajzoltak a totális csöndben, lassan forogva saját tengelyük körül. Egyszer a koromfekete égboltot, az űrt látva, máskor a futball-labda nagyságú, távoli földet. Tökéletes magányukban is arra vártak, hogy visszatérhesse nek az ezer apró gonddal, szennyel és mocskokkal borított, demagógiával elrontott, de mégis ragyogónak tűnő Földre, ahol a dolgok sokfélesége, burjánzása, és nem az Ég és Föld közötti lebegés, de az élet minden gazdagsága adja az emberi sors hitét s hitelét a jövőért reménykedő és remegő emberiségnek.

Ebben a színpadképben foglalja el helyét a sokak által megkérdőjelezett tevékenység, az illusztráció is. Minden divat, így szidni egy műfajt is, de a gyermek első könyve, amit a kezébe vesz, és a *Biblia* is, amivel temetni mennek, illusztrálva van. A teoretikusok szerint az illusztráció másodrendű műfaj, de ez inkább csak egy vélemény itt, Európa szegletében, s végül nem is a szavak, hanem a művek kvalitása szabja meg az értékét és rangját minden tevékenységnek, és ez mindaddig így marad, amíg könyv és könyvtár létezik a földön.

(Kass János: *Írások és képek*.

Bp., 2006. Holnap Kiadó)

Kass János, Reich Károly,
Feledy Gyula, Würtz Ádám
a Művész Bisztróban,
1970-es évek

THOUGHTS ON THE ILLUSTRATION OF BOOKS

In the middle of the eighteenth century (1768 to be precise), on his exploratory voyage Captain Cook took a young botanist, Banks, and an artist, Parkinson, who during the long voyage made over seven hundred impeccable copper engravings. To this day, it is a mystery why these exquisite pages were never then published.

Now a British journal reports that the works, printed with painstaking care on special paper according to the instructions given by the artist, have been published in a limited edition for bibliophiles. With unparalleled crispness and vitality, the engravings of tropical plants bring tidings of the Torrid Zone.

At the same time, they give a picture of a rarely gifted artist's phenomenal talent, of his capacity for empathy and his patience.

The experience is elemental. The reproductions shown in the journal depict the plates, the exacting precision and care taken in the reprinting, and faithfulness to the artist's intention.

The result: rich in colour, crystal clear and accurate tones of airy delicacy, and rich detail. A marvellous experience. The copper plates, engraved almost three hundred years ago, convey the direct experience of the artist with unparalleled crispness. To use a profane simile: like frozen fruit, and we seem to feel the artist close at hand. The effect is similar to the opening of Egyptian tombs, where all at once we feel the works and the intention to be identical. Here, however, the master who set off to Australia at the age of twenty-three, is not anonymous.

Behold, a ray of light from a star distant in time and space, the flare of a supernova. The source of the energy ceased to exist long ago. We are the beneficiaries. The impulse enriches our lives. The question arises as to who profits from the work. The artist? Posterity? What moves an artist to embark on a mammoth undertaking without the slightest hope of publication, on board a ship, in humidity and heat, then as a consequence of the physical tribulations endured to die during the voyage.

Another example, the *Török miniatúrák* [Turkish Miniatures] published by Magyar Helikon demonstrates the opposite of the story above. These are contemporary bulletins of the crusades in Hungary, and record the deeds of Suleiman the Magnificent. According to accepted canon, the artist of the miniatures was bound hand and foot. And yet what spurs the artist is elemental desire and talent to communicate. He creates masterpieces, and with splendid colour and luxuriant detail, he richly illustrates the series of historic events which to us seem tragic. To be defeated is no pleasure, but with time the two points of view merge. We delight in the triumphal procession of the victorious Turkish army, in the masterful pictures depicting their conquest, forgetting that we were defeated. The plates depict with detail the Hungarian soldiers hurled into the Danube from the castle walls, the chained prisoners, the pyramids of severed heads, the triumphant procession of the Turkish army, Suleiman's death at Szigetvár, and the efforts to conceal it. We can follow the parade smuggling home the rouge-painted corpse, with conspiracy enviable even in the twentieth century.

Excellent composition, perspective depicted in the plane, a tragic background, but forgetting everything we enjoy this newscast-like series of images. In its own time it was a genuine form of news, a splendid illustration of brief texts similar to the news conveyed by telexes.

Illustration? Contemporary news?

Another question: today we live in the age of television, and what need do we have of illustration? I hold in my hand a book: far in the north, in the uppermost tip of Scotland, on an island less than

half a mile long, lives one single family, who man the lighthouse directing the ships. A young artist gives news of the bird and plant life of this island; he spent years there, not as a tourist, for whom the island is of no interest. This is not Galapagos; here today the vegetation that followed the ancient Ice Age flourishes undisturbed; birds, crabs, small mammals and seals live in ecological balance. They are not hunted. The environment is polluted by neither smoke nor petrol fumes. It is well known that over the last fifty years more species created through evolution have become extinct than in the previous centuries or millennia!

These illustrations report of every detail in perfect drawings and watercolours, with absolute precision. They record the wanderers and the ancient inhabitants of the small island, and tell of how rich, colourful and varied is this small area, protected by chance and fortune, from pitiless civilisation. To scientists too it gives a picture of the current situation, for on one of the bird drawings a red sign appears, with which at some point during migration the bird was tagged and then set free on its way. This important news has been published in an exquisite edition.

Hope for the future.

The drawings radiate the artist's euphoria. He spent years on this work, in solitude and silence – if we can call the continuous movement and calling of the many birds, the sound of the forever blowing wind, the crashing of waves on the cliff face silence. What gave it meaning, what inspired the artist to such an apparently unspectacular work? The desire to convey, or retreat from the neon lights of vulgar civilisation? Protection, or a message to the future?

It doesn't matter. What matters is the inexhaustible variety, the millions of refractions of existence and the intention which existed even at the dawn of existence, because hunting man depicted bison and mammoths with charcoal and soot. He needed the condensed signs, which represented existence itself, perhaps the meat he would eat, or the future, which he understood only instinctively.

But we can continue: what inspired Picasso to draw illustrations to Ovid, or Gustav Dore and Szalay to their Don Quixote series? Why did Dürer make woodcuts of the Four Horsemen of the Apocalypse, and what gave rise to the birth of György Buday's Székely Folk Ballads? After Rembrandt and Chagall, what need is there for new Bible leaves? Why is Mihály Zichy's The Tragedy of Man important to us? Why do children scribble on the wall, and what prompts the spontaneous graffiti artists to say something important? William Morris's mescaline dreams. Weöres's and Cocteau's scribbles and line drawings. Tandori's leaf prints, Hockney's Andersen's Tales. Albin Brunovsky's Slovak Legends. Hincz's Merrie Tales of Jacques Tournbroche. Dubout's Bawdy Stories. The collaboration between Lajos Kozma and Imre Kner. Matisse's pure colours. Maillol's Sappho. Konecsni's Bánk Bán. Szász's Villon drawings. Paul Flora's wire cathedral. Cranach's St. Christopher. Alois Mucha's frivolous women. Hokusai's Great Wave. The masterpieces of unknown miniaturists. The lithographs of Henri Toulouse-Lautrec. Sendac's clawed children's illustrations. Oldenburg and Segal. Emil Nolde and Willy Baumeister. Braque's Apollinaire illustrations or the desolate ice fields of Josef Beuys. Or even the countless versions and infinite variety of nature. What prompts birds to paint their feathers the colours of the rainbow? Defence, survival of the individual or the species, a mating signal? Exhibition, or disappearance? Both! What prompts, over and again, a richly flourishing genre to create new works, to illustrate them? The commissioners, the publishers, the task itself? What inspires the creation of more and more Bible variations and interpretations? Even today after Chagall and Rembrandt? What meaning is there to drawing and painting on white sheets, then printing one hundred, one hundred thousand copies of them?

Perhaps one possible answer is that nature in its variety reproduces itself for the future. The fullness of existence makes existence bearable!

The Egyptian scribe painting on papyrus saw the world differently. A medieval miniaturist, guided by transcendental inspiration, working in the solitude of a monastery, gives a different kind of news. The rushing, impatient wanderer of the twentieth century has a different image of the fleeting landscape. Several of the astronauts drew in complete silence, spinning slowly around their own axes. At times they would see pitch-black space, at other times the distant earth, the size of a football. Even in perfect solitude, they waited to be able to return to Earth, with its countless petty problems, covered in filth and dirt, spoilt by demagoguery, yet still glorious to see, where the manifold variety and proliferation – not floating between Earth and Heaven – but every richness of life gives credibility and faith in human fate to mankind as he hopes and fears for the future.

It is against this backdrop that illustration, an activity questioned by many, takes its place. Everything is fashion, even berating a genre, but the first book a child takes in his hands is illustrated, and so is the Bible taken to funerals. According to theoreticians illustration is a secondary genre, but that is rather a local opinion, here in this corner of Europe. After all, it is not words, but the quality of works that determines the value and rank of every activity, and so it shall be as long as books and libraries exist on earth.

Faludy György. Fotó: Kass János

Elsősöknek rajzoltam című kiállítás. Szeged, 2002. február 19. MTI Fotó: Németh György

Bélyegkiállításon, 2007 október 4. Fotó: Veréb Simon